

(ZELDZAME) NEDERLANDSE HOENDERRASSEN

A. Boks, Liedererf 20, 7364 BG Lieren

Ik heb het woord zeldzame tussen haakjes geplaatst, daar het mij beter lijkt deze zeldzame rassen te laten zien in groter verband.

Momenteel treft men in de Nederlandse Hoender- en Dwerghoenderstandaard 18 rassen aan, die tot de Nederlandse hoenders worden gerekend. Sinds kort kan hieraan een negentiende ras worden toegevoegd, nl. de Eikenburgerkriel. Dit ras blijft verder in dit verhaal buiten beschouwing.

De achttien rassen kan men onderscheiden in 4 groepen:

- a. de oud Nederlandse landhoenders
- b. de kuif en/of baardrassen
- c. de nieuw Nederlandse hoenderrassen
- d. de Nederlandse krielenrassen.

De oud Nederlandse landhoenders

Deze groep omvat de Drentse Hoenders, de Friese Hoenders, de Hollandse Hoenders, de Assendelfter, de Groninger Meeuw, de Chaamse Hoenders en de Lakenvelder.

Deze rassen hebben eeuwenlang het beeld van onze nationale pluimveestapel bepaald. Qua type verschilden ze vermoedelijk niet veel. De huidige verschillen zijn er in de loop van de tijd, door selectie en het inkruisen van andere rassen, ingebracht.

De oorspronkelijke kleurslagen bij de meerderheid van deze rassen waren de gepelden, uitzondering vormen de Drentse Hoenders en de Lakenvelders. Ik wil van zuid naar noord deze gepelde rassen met u bespreken. Het eerste ras is het verdwenen Chaamse Hoen, dat bekend stond, naast de Kraaikop, als de vermaarde Bredase kapoen. Mogelijk heeft de nauwe verwantschap met de Braekel, een Belgisch ras, het de das omgedaan. De belangrijkste verschilpunten vormen de lichtere ogen en de pelling van het Chaamse Hoen. Met behulp van de Braekels moet het mogelijk zijn dit ras terug te fokken. Uit de Braekels vallen nog steeds dieren met te lichte ogen en pelling. De vraag is alleen: wie begint er aan?

Het tweede ras is het Hollands Hoen, een ras opgebouwd uit drie rassen waarvan alleen de gepelden Nederland als land van oorsprong hebben. Het huidige tekeningpatroon van deze gepelden is er echter door de Engelsen ingefokt. De geloverden stammen vermoedelijk af van de Engelse Pheasants en Mooneys. Het inkruisen van Minorca's en Sumatra's heeft de enkelkleurigen een eigen gezicht gegeven. De kans op het verdwijnen van dit ras, is gezien ook de belangstelling in het buitenland, niet erg groot. In ons land is de goudpel de meest voorkomende kleurslag, de andere kleurslagen ziet men minder vaak en sommigen zelfs in het geheel niet meer.

Vervolgens de Assendelfter. Eén van de twee rassen, die na de inventarisatie door de Stichting zeldzame huisdierrassen in 1978, is ondergebracht in de categorie uiterst zeldzaam". Een verklaring hiervoor is niet direct voorhanden. Is het de gevoeligheid voor de ziekte van Marek? Is het de nauwe verwantschap met de Friese Hoenders wat de pelling betreft? Of is het een ongunstige samenloop van omstandigheden geweest, die het ras op de rand van de ondergang heeft gebracht?

Veel gunstiger is de situatie bij de Friese Hoenders, dank zij de gehechtheid van de Friezen aan hun ras. Rond de eeuwwisseling was de situatie veel ongunstiger, mede door verschil van mening over de gewenste pelvorm. Vervolgens verdwenen door de – door de Eerste Wereldoorlog veroorzaakte –voedselschaarste, veel dieren naar de poelier. Alleen voor speciaal goedgekeurde tomen werd door de regering extra voer beschikbaar gesteld. In Friesland bevond zich onder de goedgekeurde tomen geen enkel toom Friese Hoenders. Gelukkig dat dit ras enkele trouwe aanhangers had en het bovendien in staat is in het vrije veld zijn eigen kost op te scharrelen. Ook na de Eerste Wereldoorlog verbeterde de situatie in eerste instantie weinig, zo was b.v. op een tentoonstelling in Leeuwarden in 1930 slechts één Fries Hoen ingezonden. Daarna is de situatie aanmerkelijk verbeterd zodat thans van de meeste kleurslagen voldoende dieren aanwezig zijn.

Vervolgens de Groninger Meeuwen, een ras dat na de inventarisatie van 1978 in de categorie "uiterst zeldzaam" is ondergebracht. Dit ras toont veel verwantschap met de Duitse Oost-Friese Meeuw. Het enige verschil tussen beide rassen is de oogkleur, bruinachtig rood tot bruin bij de Groninger Meeuw en oranje-rood bij de Oost-Friese Meeuw. Mogelijk dat deze nauwe verwantschap de oorzaak is van deze zeldzaamheid. Deze verwantschap maakt echter ook een snel herstel mogelijk. Mijn indruk is dat de situatie zich begint te verbeteren.

Tot slot de twee niet gepelde oud Nederlandse landhoenrassen. In de eerste plaats het Drentse Hoen, dat thans weer in behoorlijke aantallen op de tentoonstellingen verschijnt. Ook bij dit ras was de situatie rond de eeuwwisseling zorgwekkend. Door het optreden van de heer Houwink, de grote voorvechter voor de Nederlandse hoenderrassen in die tijd, is dit ras van de ondergang gered. Door hem zijn de restanten van dit ras bij elkaar gebracht. Door veel te fokken en dieren uit te zetten bij liefhebbers en op boerderijen zijn ze bewaard gebleven. De hoofdkleuren bij dit ras zijn de gezoomde patrijs en de gezoomde zilverpatrijs, kleurslagen die men verder alleen bij het Ardennerhoen aantreft. Verder komt bij dit ras, als enige Nederlandse, de bolstaart voor.

Als laatste van deze groep rassen de Lakenvelder, met een zelfde tekeningpatroon als de Lakenvelderkoeien, nl. een zwarte kop en hals, een wit lichaam en een zwarte staart (achterkant). Een ras waarvan twee landen claimen het land van oorsprong te zijn, nl. Nederland en Duitsland. Wie gelijk heeft durf ik niet te zeggen, mogelijk dat het in beide landen is ontstaan. Het aantal dieren van dit ras is in ons land niet groot, maar de situatie is niet verontrustend aangezien ook in Duitsland een aantal fokkers aanwezig is.

De kuif- en/of baardhoenders

Tot deze groep worden de Hollandse Kuifhoenders, de Nederlandse Baardkuifhoenders, de Brabanters, de Nederlandse Uilebaarden en de Kraaikoppen gerekend

De voorouders van deze rassen zijn vermoedelijk in de middeleeuwen naar ons land gehaald vanwege de grotere eieren en het zwaardere gewicht. Er wordt verondersteld, dat deze dieren afkomstig waren uit Zuid-Rusland en Klein-Azië. Deze invoer uit economische overwegingen blijkt uit een verhaal uit het boek "Erfelijkheid en Geneeskunde" van wijlen dr. Vriezendorp. "Omstreeks 1475 woonde in Kennemerland een kluizenaar, Pieter Jasperz. geheten, die er een groot aantal witte hoenders op na hield met zwarte kuiven. Deze dieren legden veel grote smakelijke eieren, waren gehard tegen ons klimaat en leverden, wat in die dagen van veel belang was, een smakelijk en mals gebrad."

Het eerste ras uit deze groep, het Hollands Kuithoen, is het vlaggeschip van de Nederlandse hoenderrassen, dat op de meeste tentoonstellingen de rij geëxposeerde dieren aanvoert. Men treft dit ras op veel tentoonstellingen aan,

het aantal fokkers is echter beperkt. Zeldzaam zijn de wit zwartkuiven, een kleurslag die in het midden der vorige eeuw was uitgestorven, maar door het fokkerswerk van wijlen dr. Vriezendorp thans weer aanwezig is.

Het tweede ras in deze groep, de Nederlandse Baardkuifhoenders, treft men in de meeste kleurslagen nog aan. Gelukkig geldt dat ook in de ons omringende landen. De in standhouding van dit ras is belangrijk, daar het in de rij baard en/of kuifhoenders een sleutelpositie inneemt. Het kan namelijk worden gebruikt voor bloedverversing in diverse andere rassen.

Het probleem bij beide voorgaande rassen is de kuif, waardoor deze dieren enige extra aandacht nodig hebben. Ondanks het feit, dat dit weinig moeilijkheden behoeft op te leveren, beperkt het wel de fokkerskring.

Wat de kuif betreft, levert de Brabanter met zijn smalle kuif geen problemen op. Desondanks is naar mijn mening een indeling van dit ras in de categorie uiterst zeldzaam" op zijn plaats. Er is gelukkig nog materiaal aanwezig, met behulp van deze dieren en eventueel door inkruisen van Nederlandse Baardkuifhoenders en Uilebaarden kan het ras nieuw leven worden ingeblazen. Het is niet de eerste keer dat dit ras in zo'n moeilijke positie verkeert. Rond de eeuwwisseling is de heer Houwink ook bij dit ras als redder in nood opgetreden. Met behulp van landhoenders met kleine kuiven en enkele uit Duitsland geïmporteerde dieren heeft hij toen het ras van de ondergang gered.

Bij de Nederlandse Uilebaarden is de situatie minder ongunstig, in ieder geval aanmerkelijk beter dan rond de eeuwwisseling. Ook dit ras is door Houwink van de ondergang gered, hiervoor had hij echter wel de Thüringer Uilebaard en het La Flêchehoen nodig. Gelukkig beweegt zich thans het aantal fokkers weer in opgaande lijn.

Als laatste van deze groep de Kraaikoppen, de reus onder de oudere Nederlandse hoenderrassen. De belangrijkste kenmerken zijn het ontbreken van de kam en de voetbevedering plus gierhakken. De kop van dit ras vormt het embleem van de Nederlandse Hoenderclub. Het ras is nog aanwezig, maar de situatie is niet florissant. Opvallend is dat dit ras juist aan het begin van deze eeuw gouden tijden heeft doorgemaakt.

Nieuwe Nederlandse rassen

Dit zijn de Barnevelders, de Welsumers, de Twentse Hoenders en de Noord-hollandse Hoenders. Deze zijn in het eerste kwart van deze eeuw ontstaan als bedrijfsrassen. Bij dit ontstaan hebben de Cochins, de Brahma's, Langshans en Maleiers, rassen afkomstig uit het verre oosten, een belangrijke rol gespeeld.

De Barnevelders hebben naam gemaakt door hun donker bruine eieren. Ondanks het feit dat ze hun tijd als productiedier hebben gehad, treft men ze nog in grote aantallen aan op onze tentoonstellingen. Daarnaast vindt men ze, enigszins aangepast aan de wensen in die landen, ook in West-Duitsland en Engeland.

De Welsumer heeft eveneens bekendheid gekregen door de grote donker bruine eieren. Ook dit ras heeft een behoorlijke aanhang, ook in het buitenland, maar minder groot dan de Barnevelders.

Het Noord-hollands Hoen, in eerste instantie gefokt als slachthoen voor de Amsterdamse markt, heeft een moeilijke periode achter de rug. De situatie is thans zodanig dat voor een verdwijning niet direct meer behoeft te worden gevreesd. Als bedrijfsras is het verdwenen, maar als sportras duidelijk in opmars.

De Twentse Hoenders, een ras met vechthoekenmerken, zijn ontstaan in het grensgebied van Twente en het Duitse graafschap Bentheim. Mede doordat ze ook in Duitsland worden gehouden is de situatie niet al te ongunstig.

Nederlandse Krielrassen

Ik wil mij hierbij beperken tot de twee oorspronkelijke Nederlandse krielrassen, nl. de Hollandse Kriel en de Nederlandse Sabelpootkriel. Het aantal fokkers en dieren van deze rassen is zo groot, dat men zich over het voortbestaan geen zorgen behoeft te maken.

Hoe kunnen we onze Nederlandse hoenderrassen in standhouden?

Het geheel overziende kan men stellen dat de groep kuif- en/of baardrassen, de Assendelfters en de Groninger Meeuwen onze extra aandacht vragen. Bovendien zou het plezierig zijn als het Chaamse Hoen weer ten tonele verscheen. Wat kunnen we hier nu aan doen?

Alvorens hierop in te gaan, wil ik eerst de noodzaak om ze in stand te houden aan de orde stellen. Men kan hierbij opmerken, dat al deze rassen met uitzondering van de knielen, een functie hebben gehad als leveranciers van vlees en/of eieren. Tot 1843 konden onze oude landrassen en baardkuifrassen in deze functies naast elkaar bestaan zonder elkaar wezenlijk te bedreigen. In dat jaar kwamen de eerste Cochins uit China naar Europa. Met de komst van dit ras, gevolgd door de Brahma's, Langshans etc., werd een nieuw type productiedier geïntroduceerd waar onze oude rassen niet tegen op konden. Bovendien traden in de tweede helft van de vorige eeuw de Middellandse Zeerassen, Leghorns, Minorca's etc. als legrassen naar voren.

Het is dan ook niet verwonderlijk, dat rond de laatste eeuwwisseling de situatie voor veel van onze toenmalige Nederlandse rassen ongunstig was. Zoals zo vaak het geval is, kwam er op het moment van het dieptepunt weer belangstelling. Dit leidde er toe dat in 1900 de Nederlandsche Hoenderclub werd opgericht, de club die nog steeds bestaat en in het afgelopen jaar een spectaculaire groei van het ledenaantal heeft doorgemaakt.

Na 1900 verschijnen de nieuwe Nederlandse rassen. Na de Tweede Wereldoorlog valt echter ook voor hen het doek en verdwijnen ze uit de bedrijfssector. Vanuit economisch oogpunt zou men kunnen stellen, dat – nu deze dieren als productiedier hebben afgedaan – de in stand houding weinig zinvol is. Hierbij gaat men dan wel voorbij aan de genenvoorraad die binnen een ras is opgeslagen. Zonder hierop al te ver te willen ingaan, lijkt het mij gewenst, dat er gegevens beschikbaar komen over de genetische eigenschappen van onze Nederlandse hoenderrassen. Mogelijk dat de Stichting zeldzame huisdierrassen zich hiervoor wil inzetten.

Het feit, dat deze hoenderrassen een onderdeel van ons culturele verleden vormen, is naar mijn mening zo belangrijk, dat in stand houding zonder meer noodzakelijk is, wil tenminste niet een stuk levende geschiedenis volledig verdwijnen. Zoals schilderijen, gebouwen etc. een uitdrukking zijn van ons verleden, zo geldt dit eveneens voor onze pluimveerassen.

Vergeleken met gebouwen, schilderijen etc. doet zich bij de in stand houding van huisdierrassen het probleem voor dat men niet kan volstaan met het goed opslaan, onderhouden en af en toe restaureren. Je moet jonge dieren fokken en selecteren op raskenmerken om een ras in stand te houden. Dit is een proces, dat je slechts enkele jaren kunt overslaan. Wacht je te lang dan is het ras verdwenen.

Alvorens oplossingen voor de in stand houding aan te dragen, wil ik eerst duidelijk stellen, dat naar mijn mening het de sportfokker is, die thans – evenals in het verleden – de belangrijkste bijdrage levert aan de in stand houding van de Nederlandse hoenderrassen.

Welke oplossingen zou je kunnen hanteren? Ik wil hierbij de volgende suggesties doen:

- subsidie aan fokkers om onder goede begeleiding voldoende dieren te fokken om de in stand houding te garanderen;
- subsidie aan fokkersorganisaties;
- beschikbaar stellen van ereprijzen op tentoonstellingen;
- inrichten van centra voor Nederlandse hoenderrassen als onderdeel van grote(re) recreatieobjecten of als zelfstandig object.

Bij de subsidie aan fokkers denk ik aan het thans in Frankrijk gehanteerde systeem. In dat land is - met volledige instemming van het ministerie van landbouw en met financiële steun van dat ministerie - een zogenaamd "Conservatorium" voor alle Franse hoenderrassen ingericht. De fokkers wordt de mogelijkheid geboden zich bij dit Conservatorium in te laten schrijven. De voorwaarden hiervoor zijn het bezit van tenminste twee hanen en tien hennen van een Frans ras. Van de dieren moeten de ringnummers worden opgegeven aan het Conservatorium. Alvorens te worden ingeschreven, worden de dieren beoordeeld door een keurmeester. De fokker moet zich voorts bereid verklaren op verzoek broedeieren en dieren af te geven. De ingeschreven fokker ontvangt een bewijs van inschrijving en jaarlijks een financiële tegemoetkoming.

Toen ik het voorgaande hoorde heb ik mij afgevraagd of zoiets ook niet in Nederland kan worden opgezet. Voorts zou de overheid of andere instanties in overweging kunnen worden gegeven de fokkersorganisaties gelden ter beschikking te stellen voor het geven van voorlichting en het maken van propaganda voor de rassen. Dit zou onder meer in de vorm van het uitgeven van boeken, brochures e.d. kunnen gebeuren. De voorlichting aan nieuwe liefhebbers voltrekt zich momenteel volledig in de hobbysfeer, dat wil zeggen voorlichting door meer ervaren fokkers aan de nieuwkomers. Het probleem is, dat men een sterke toename van het aantal liefhebbers kan waarnemen, terwijl het aantal ervaren fokkers gering is.

Op veel terreinen van de vrijetijdsbesteding ziet men door de overheid betaalde krachten ingezet om die vormen te begeleiden en te stimuleren. Ik vraag mij af of op het terrein van de fok van (zeldzame) Nederlandse hoenderrassen geen door de overheid betaalde krachten als voorlichters zouden kunnen worden ingezet.

Naast het geven van voorlichting is het beschikbaar stellen van ereprijzen op tentoonstellingen (vaak) een stimulans om bepaalde rassen te gaan fokken en te showen. Momenteel stelt de Nederlandse Hoenderclub op vrij veel tentoonstellingen ereprijzen ter beschikking. Dit geldt tevens voor de Europese Vereniging voor Bedreigde Hoenderrassen ten aanzien van enkele rassen. Naast de prijzen die beschikbaar gesteld worden door genoemde clubs, welke echter alleen te winnen zijn door leden, zou ook de Stichting zeldzame huisdierrassen een bijdrage kunnen leveren door het uitloven van prijzen voor de zeldzame rassen. Ik meen dat dit - gezien de gedachten neergelegd in het Inventarisatierapport 1978 - een zaak is die ook bij het bestuur leeft.

Het lijkt mij wel gewenst, dat er voor de zeldzame Nederlandse hoenderrassen een ereprijzensysteem wordt opgezet in nauwe samenwerking en overleg tussen diegenen, die de ereprijzen beschikbaar stellen. Hiervoor zou gebruik kunnen worden gemaakt van de contactcommissie tussen de Nederlandse Hoender- en Dwerghoenderbond en de Stichting zeldzame huisdierrassen.

Tot slot wil ik nog ingaan op de mogelijkheid de zeldzame rassen in stand te houden door een of meen tomen onder te brengen in centra voor Nederlandse hoenderrassen. Dit zou kunnen als onderdeel van een groter object of als zelfstandig project. Bij het eerste denk ik aan de Flevohof, het Spelderholt,

het Openluchtmuseum en eventueel kinderboerderijen. Het belangrijkste punt hierbij is de aanwezigheid van een deskundige begeleiding.

Een voorbeeld waar ik even nader op wil ingaan, is het Centrum voor Nederlandse Hoenderrassen in opbouw op de Flevohof. Door de samenwerking tussen de Flevohof en de Nederlandse Hoenderclub is een deskundige begeleiding verzekerd. Het aanschaffen van de dieren, de samenstelling van de foktomen etc. gebeurt overeenkomstig het advies van de Nederlandse Hoenderclub. Hierdoor wordt de in stand houding van de rassen, met de gewenste kenmerken, behoorlijk gegarandeerd.

Ook aan de voorlichting is de nodige aandacht besteed door de informatie over de rassen, aangebracht op de hokken, en het uitgeven van het boekje "De Nederlandse Hoenderrassen", dat op de Flevohof te koop is.

Samenvattend wil ik aan het eind van dit verhaal de punten herhalen waaraan de Stichting zeldzame huisdierrassen, in samenwerking met de Nederlandse Hoenderclub en de Nederlandse Hoender- en Dwerghoenderbond, aandacht dient te besteden:

- informatieverzameling over de genetische eigenschappen van de rassen;
- bepleiten van subsidie aan fokkers bij de ministeries van landbouw en/of cultuur, recreatie en maatschappelijk werk;
- het onderzoeken van de mogelijkheden betaalde voorlichters in te schakelen;
- het beschikbaar stellen van ereprijzen voor de zeldzame rassen.